

НАСТАВА СТАТИСТИКЕ НА ПРАВНОМ ФАКУЛТЕТУ У БЕОГРАДУ

Увођење ступњевите (тростепене) наставе на Правном факултету у Београду, чији је ранији систем наставе био јединствен и трајао четири године у коме се настава почев од прве до последње године студија продубљивала тако да се тек у последњој години студија добијало завршно знање правника, има вишеструк значај.

На првом месту, сврха овако реформисаног система наставе је да се факултетско образовање што боље усклади са потребама привредног и друштвеног развоја земље. С друге стране, досадашњи развој привреде и друштва захтева да се настава на Факултету усмери у правцу формирања разноврснијих и више специјализованих правника. У овом захтеву треба истаћи не толико диференцирање и специјализовање квалификованих правника у разним областима друштвеног живота већ више њихово диференцирање у вертикалном смислу, тј. према нивоу њихових стручних квалификација. И најзад, ова реформа наставе на Факултету дала је подстрека многим раније дипломираним правницима и другим стручњацима да кроз последњи ступањ наставе продубе и допуне стечена знања у теорији и пракси, а што је од посебног значаја за уздизање висококвалификованих правничких кадрова у земљи.

У овако реформисаној факултетској настави, проблем наставе статистике заслужује посебну пажњу и то из разлога:

- што прелаз на ступњевиту наставу треба искористити за отклањање неких недостатака у досадашњој настави ове дисциплине,
- што треба одредити место, обим и улогу статистике, тј. статистичког образовања правника на појединим ступњевима наставе и најзад,
- што настави статистике треба омогућити да излаже специјалне проблеме на трећем ступњу — као највишем нивоу факултетске наставе и то за оне студенте који ће се бавити научним истраживањем друштвених појава, за магистре наука.

Потребе које одређују место и улогу наставе статистике. — Проблем наставе статистике у новом систему наставе Факултета треба разматрати са више становишта:

— статистике као метода општенаучне методологије који се користи у свим областима наука и техника обухваћеним наставним планом Факултета,

— потреба струке у целини, као и потреба појединих нивоа стручности и најзад, са становишта,

— који од статистике као научне методологије тражи инструменте рада помоћу којих се долази до конкретних резултата истраживања на разним подручјима наука и праксе.

Чињеница је да се данас статистички метод користи у читавом низу дисциплина које чине садржај наставног плана Правног факултета као: социологија, привредни систем, криминологија, јавна управа, финансије, друштвено-политички систем, радно право, економска политика, социјална политика и друге научне области.

Циљ наставе из ових предмета је „оспособљавање стручњака за правне и друге друштвене службе, да развија правне и друге друштвене науке [...]“ негујући код слушалаца смисао за научно мишљење а посебно смисао за документовано методолошко расуђивање. Овако постављен циљ наставе на Факултету у великој мери одређује и улогу и место статистике у факултетској настави.

Са овом констатацијом далеко смо од помисли да истичемо примарност и искључивост статистичког метода у методолошком расуђивању. Познато је да методолошко расуђивање не одбацује, на пример, индивидуалне квалитете као: интуицију, искуство, инстинкт, рутину, обдареност као и друге способности за решавање појединих питања, али поред њих, — и у многим случајевима уместо њих, — до пуног изражаја долазе резултати истраживања проистекли из познавања чињеница и научне методологије, — као извора за практична истраживања карактеристика друштва у коме веома значајну улогу има — статистички метод.

Проблем интеграције компонената у методолошком расуђивању на које се нужно ослања рад правника као друштвеног радника у најширем смислу речи постоји и у питању је само јачина учешћа у односу спонтаних према методолошким одлукама. Међутим, многи разлози говоре у прилог одлука заснованих на методолошким поставкама. Наведимо неке од њих: спонтано осећање за решавање друштвених проблема није довољно, оно захтева проверу; одлуке које се доносе не могу бити индивидуалног карактера; за доношење одлука потребна је документација; документација није увек доступна, њу треба „произвести“ према начелима и уз признат научни поступак; примена оваквог поступка најчешће захтева да се користе услуге статистике — схваћене као материјални резултат, као плод статистичког поступка у истраживању чињеница — а све ово претпоставља одговарајуће статистичко образовање.

За обављање своје значајне функције у друштву правник се мора статистички образовати на нивоу који захтева употребу статистичког метода и његове примене на одређеним подручјима друштвеног, политичког и привредног живота земље. Његов рад на упознавању проблема из делокруга управљања, анализе података о појавама, доношења закључка по одређеним питањима, не може да се ослања на статистичке квалификације других стручњака као, на пример економиста, математичара или професионалних статистичара; он мора да познаје статистичку методологију и она треба да постане саставни део његовог општег и стручног образовања.

Ово наглашавање потребе за статистичком стручношћу и културом не пледира за место статистике у наставном плану — јер је статистика предмет

изучавања на Правном факултету од његовог оснивања — већ да се испита вредност тог места, обим и концепција програма које настава из статистике данас има, као и улога ове дисциплине у формирању правника.

Овако постављен проблем наставе статистике на Правном факултету у Београду истиче неколико битних питања: 1. за коју стручну квалификацију предвидети обавезно статистичко образовање правника; 2. како решити проблем обима програма и избора његовог садржаја; 3. за какву се концепцију програма одлучити и 4. које начине и облике користити у излагању ове сложене проблематике.

Концепција програма наставе статистике. — Према наставном плану од 1961 настава статистике се одржава: у оквиру редовне наставе на првом ступњу у трајању од једног семестра у другој години студија, са 30 часова предавања и 15 часова семинара; у оквиру наставе за стицање степена магистра економских наука, као специјални курс у трајању од два семестра и у оквиру наставе Методологије друштвених наука и то за слушаоце трећег ступња наставе — економског смера.

Са овим облицима наставе, статистички метод је добио место дисциплине коју је могуће изгладити почев од нивоа елементарне статистике. преко теорије статистичке методологије на вишем нивоу, до статистичке специјализације.

Излагања елементарних статистичких метода предвиђа основни курс статистике према наставном програму Основи статистике који је обавезан за све студенте друге године студија на Факултету. Виши курс опште, теоријске статистике намењен је слушаоцима трећег ступња и то само будућим магистрима економских наука, а специјализација, као изборни предмет на трећем ступњу магистарске наставе економског смера за слушаоце који се интересују за специфичне проблеме статистичког истраживања у области економских појава.

За све слушаоце наставе статистике дате у описаном оквиру система наставе на Факултету, претпоставља се изванредан ниво предзнања: за слушаоце Основи статистике средњошколско знање математике (и то елементарни математички поступци) а за слушаоце трећег ступња наставе темељније знање елементарне статистике и основа теорије вероватноће. Без ових предзнања било би тешко очекивати факултетски ниво наставе статистике која треба да испуни два основна циља: 1. да упозна слушаоце са тековинама савремене статистичке методологије и повеже наставу са праксом, односно са проблемима које поставља привредна и друштвена изградња и 2. да слушаоце упозна са проблемима научном истраживања која се врше у многим областима друштвеног живота.

Питање којим путем треба ићи у обучавању студената са статистичком проблематиком је дуго на дневном реду многих дискусија на Факултету и ван њега(*). У овим дискусијама констатован је јединствен став у погледу корисности и неопходности статистике у образовању правника, али

(*) Анкета о настави статистике на Правном факултету, „Статистичка ревија“, Београд, 1954. — Интерфакултетска конференција правних факултета у земљи — Резолуција конференције наставника економских предмета на правним факултетима о настави статистике — Дискусија о наставном програму Основи статистике предмету наставног плана Правног факултета у Београду, Комисија за програме, 1961

је запажена и неуједначеност у неким суштинским питањима као: шта је статистика као наставна дисциплина на Правном факултету, какав је њен програм, број часова, облици наставе, коју специјализацију из ове дисциплине пружити правницима и др.

Постојање више различитих схватања о овим питањима, као и раније прилично укорењено мишљење да је статистика на правним факултетима спредна дисциплина, стварала је озбиљне тешкоће у одређивању места и садржаја овог предмета. Због тога се настава статистике на Правном факултету дуго времена сводила на излагања конвенција и статистичке технике у прикупљању података о чињеницама. Практично, овакав садржај наставе статистике упознавао је студенте права са методологијом која обезбеђује контакт са чињеницама али се није ишло даље од прикупљања статистичке грађе.

Тако конципирана, статистика је правницима излагана као техника с тим што се овој техници додавала и по која специјална, посебна статистика као: демографска, кривично-судска, привредна и сл. Овакав став у одређивању места и садржаја статистике карактерисао је и многе друге факултете у земљи, а није био изузетак ни за поједине европске земље — погостову оне зассталије.

Крупан напредак у модернизацији ове дисциплине у свету која је добила најразноврсније видове обелодањене у стручној литератури, као и чињеница да је данас статистичка пракса и теорија у нашој земљи остварила значајне резултате, поставили су захтев да се прекине са дотадашњом праксом наставе статистике и да се постави ново схватање наставе статистике које би могло да испуни неколико битних задатака: прво, да се у настави статистике изложи савремена теорија и пракса; друго, да се настава повеже са праксом са проблемима које поставља друштво и треће, да се настава прилагоди специфичним условима и потребама струке као и појединим нивоима стручности.

У обављању ових задатака настава статистике у свом програму морала би да се држи неколико претпоставки: 1. правнику је потребна елементарна статистика као део обавезног образовања; 2. елементарну статистику нужно је подићи на виши ниво како би дипломирани правници могли више и успешније сарађивати са статистиком као извором података о чињеницама; 3. елементарну статистику треба програмски и тако поставити да од правника не прави статистичара већ да га упућује у статистичку методологију са циљем да сазна како се врши анализа прикупљених података, тј. да га упутује који и какви се закључци могу изводити из прикупљених података; 4. на трећем ступњу студија, настава статистике треба да обухвати излагања теорије статистике, тј. продубљивање статистичке проблематике са оријентацијом да слушаоце оспособи за примену одговарајуће методологије, или како се то каже, да у њему формира „научно чуло“ које му омогућује боље и лакше сналажење у проблемима теорије и праксе.

Програм наставе статистике на првом ступњу. — У концепцији новог наставног програма из Основа статистике стоји схватање да је Правни факултет у првом реду наставна установа у којој се студент упознаје са проблемима правних и других друштвених наука и са основним методима за

решавање тих проблема. Овакву наставу карактерише повезивање теорије са праксом, у којој се траже конкретни и типични примери живота који се пред студентима анализирају у свим својим основним аспектима и решавају са циљем да студент уочи како наука прилази проблему и како се користи својим методолошким инструментаријумом. Као резултат овако постављене организације рада на Факултету, правник је у нашем друштву схваћен као друштвени радник кога сусрећемо не само у судству и тужилаштву већ и у привредним, политичким и друштвеним организацијама, државној управи, школству, итд.

Овако оријентисана настава и резултати који се од ње очекују изискују да се програмом наставе статистике обезбеди у ствари једно допунско образовање правника. У овој функцији, настава статистике треба кроз програм да оспособи студента да самостално употребљава елементарне статистичке методе. Због тога наставни програм из овог предмета не предвиђа излагања о посебним статистикама, јер се сматра да је целиходније наставу усмеравати на упознавање опште статистичке методологије, а у оквиру семинара и практичних радова повезати текуће, практичне проблеме науке и струке са статистичким методама за њихово истраживање.

Програм наставе статистике за предмет Основи статистике ограничава се на излагања елементарних метода који пружају основе дескриптивне и аналитичке статистике у којима су нарочито наглашени чисто методолошки проблеми који студента упућују у то који све методи постоје, када ће их користити, како ће их формирати и о чему га обавештавају резултати проистекли из њихове примене. Проблеми статистичке технике сведени су на најмању меру или чак у многим случајевима елиминисани из разлога што се ова техника и њени детаљи најједноставније савлађују кроз праксу.

У излагању метода изнетих у програму дат је примат статистичкој анализи, што у ствари диктира већ истакнути став према коме се правник у настави статистике не спрема за статистичара у најбуквалнијем смислу речи, — за онога који обавља претходне фазе рада у формирању података о чиљеницама, — већ за стручњака који влада елементарним методама статистичке анализе. „Као год што се способност једног архитекте не огледа у прикупљању грађевинског материјала, цигле, песка, бетона и др.“ тако се ни способност истраживача друштвених појава, што је често предмет рада и правника, не исцрпљује у прикупљању статистичке грађе о осуђеним лицима, социјалној заштити, друштвено-политичким организацијама, становништву, склопљеним браковима, самоубиствима и сл. — него у његовој спремности да из података извуче потребне закључке о односима, законитостима, правилностима и тенденцијама у појавама.

Доследност овом ставу изискује да се настава статистике повеже са решавањем практичних питања. Наставни програм то решава обрадом низа примера из струке. Циљ оваквог илустровања најважнијег дела статистичке методологије јесте да се студент упозна са резултатима нашег друштвеног развоја и да схвати значај статистичког метода као теоријско-практичног инструмента који у нашим условима рада више него у осталом овету представља свакодневно оруђе савременог стручњака.

Како се поменуте карактеристике изражавају у наставном програму. који обим он добија, види се из прегледа методских јединица:

Увод. Порекло и развој статистике: пребројавање, статистичке школе, статистика и рачун вероватноће, статистика данас.

Статистика и њен циљ: шта је статистика? три интерпретације статистике, статистика у друштву и привреди.

Статистичка активност и њена организација: проблеми организације статистичког рада, организација статистичких служби, југословенска статистичка служба и њена организација, статистичка документација.

Основни појмови у статистици и методолошки основи формирања статистичких података. — Појмови и симболи у статистици, статистички термини и њихове карактеристике, статистички податак, статистичке раздеобе, статистичке варијације, статистичке грешке, статистичка вероватноћа, статистички узорак, статистичко изражавање.

План и принципи статистичког истраживања: Израда плана статистичког истраживања, три фазе рада у плану истраживања, елементи појединих фаза статистичке активности.

Методолошки основи читања и тумачења статистичких података: претпоставке за правилно тумачење статистичких података, критика статистичких података, деформације и злоупотребе података, упоређивање — суштина тумачења статистичких података.

Статистичко истраживање структуре друштвених појава. — Статистичко-аналитички прилаз истраживању обима и структуре друштвених појава: анализа раздеоба према атрибуту, опис раздеобе фреквенција, теоријске раздеобе, графичко приказивање раздеоба. Карактеристике раздеобе фреквенција: средње вредности, квантили, децили и перцентили, мере одступања, мере облика раздеобе.

Теоријске раздеобе: нормална, биномна и Пуасонова (Poisson) раздеоба.

Раздеобе из узорка: случајност и репрезентативност узорака, Процес одабирања узорака, величина узорака, оцењивање на основу узорака, тестирање хипотеза.

Статистичко мерење односа међу друштвеним појавама. — Природа односа међу појавама и статистички поступак у њиховом отклањању, етапе рада у истраживању корелације међу појавама, проблеми статистичке анализе односа међу појавама.

Односи међу појавама које карактеришу квантитативна обележја: линија регресије, коефицијент корелације, ранг корелација.

Односи међу појавама које карактеришу квантитативна обележја: очекиване фреквенције, хи-квадрат критеријум, коефицијент контингенције.

Статистичко истраживање динамике друштвених појава. — Временске серије и проблеми њихове анализе, Природа временских серија, графичко приказивање временских серија, временске варијације.

Утврђивање еременских варијација: утврђивање опште тенденције у развоју појава, апроксимирање тренда и његов аналитички метод, утврђивање сезонских и цикличних колебања у појави, коваријација.

Индекси динамике: проблеми формирања индекса динамике, индивидуални и групни индекси динамике, индекс трошкова живота.

Програм наставе статистике на трећем ступњу. — Трећи ступањ наставе пружа посебне могућности усавршавања у статистици. О условима који у том погледу постоје било је већ раније речи. Овом приликом разматра се стање ове наставе само на економском смеру трећег ступња и то у облику предмета статистичке теорије и статистичке специјализације.

Одлука о организовању наставе статистике на економском смеру није случајна. У питању су студије о врло сложеном организму као што је привреда која представља једно од најразвијенијих поља примене статистичке методологије у погледу нумеричког изражавања њеног рада и анализе, њених основних категорија.

Примена статистичког метода у изучавању економских појава претпоставља познавање читавог низа специфичности својствених не само привреди као целини већ и појединим привредним областима. Тако је могуће привредно-статистичку проблематику дати у облику једног повезаног система показатеља који садрже основне методе статистичког обухватања економских појава, или преко појединих специјалних курсева који би имали за предмет статистички термин појединих економских категорија.

У кратком року постојања трећег ступња наставе на економском смеру Правног факултета примењена су оба начина и сада је већ могуће извући неке закључке из стечених искустава.

Настава статистике на трећем ступњу економског смера отпочела је излагањем статистичке специјализације о проблемима билансирања у привреди. Деђутим, курс је замишљен као циклус излагања која би обухватила многе актуелне теме статистичке специјализације као: трендови привредног развоја, друштвено рачуноводство, економетријски модели, економске прогнозе, испитивање тржишта, операциона истраживања, линеарно програмирање, планирање статистичког узорка и слично.

За прву тему из статистичке специјализације одабрана је статистичка методологија обухватања агрегата производње као што су народни доходак и друштвени производ под називом: друштвено рачуноводство као статистичко-економски инструмент за анализу структуре и функционисања привреде у целини и откривање података о функционисању система и повезаности појединих делова тог система.

Наставним програмом из све специјализације било је предвиђено следеће градиво:

Општа разматрања о друштвеном књиговодству. — Дефиниција друштвеног рачуноводства и његов предмет, токови привредног процеса и њихов одраз у друштвеном рачуноводству, обим и оквири друштвеног рачуноводства, функције и значај друштвеног рачуноводства, облици друштвеног рачуноводства: друштвено рачуноводство засновано на мерењу националног доходака и друштвеног производа, друштвено рачуноводство на бази input-output анализе, друштвено богатство, остали облици друштвеног рачуноводства.

Друштвено рачуноводство западних земаља. — Међународни стандард друштвеног рачуноводства, теоријске поставке система друштвених рачуна Уједињених нација, проблеми технике и концепције у систему рачуноводства УН, неки модели друштвених рачуноводстава.

Југословенски систем друштвених рачуна. — Друштвено рачуноводство у условима наше привреде, Наш систем друштвених рачуна и биланса: шема система, систем табела међусобних односа привредних делатности, методолошке основе система, југословенска привреда посматрана кроз резултате које даје систем друштвених рачуна и биланса.

Према наставном програму из предмета Друштвено рачуноводство слушаоцима је дата методолошка и техничка страна билансирања у привреди са оријентацијом да се преко овог статистичког инструмента економиста боље и лакше сналази у мноштву приказаног статистичког материјала, посебно у погледу његовог коришћења у аналитичке сврхе.

Програм је имао за задатак да друштвено рачуноводство представи као савремен статистички метод који у себи укључује систем података о привредној активности у целини, а који одражава кретање свих појавних облика активности у привреди и пружа извод обима и структуре најкарактеристичнијих величина, тј. показатеља неопходних за економску анализу и предвиђања развоја привреде. Овај специјални курс одржан је у току две школске године 1960/61 и 1961/62.

Школске 1962/63 донета је одлука о обавезности слушања и полагања испита из предмета Методологија друштвених наука у чијем се посебном делу предвиђа и излагање о статистичком методу.

У немогућности да се организује истовремено и статистичка специјализација и статистичка допуна у оквиру Методологије, привремено је прихваћено решење да се на економском смеру трећег ступња натасве излаже статистичка методологија у истраживању економских појава. Тако је у току школске 1962/63 настава статистике добила нови облик специјализације, истина оне која представља одступање од првобитно замишљене специјализације.

Потреба да се у овом курсу слушаоцима економског смера пружи преглед статистичких метода и извора, тј. захтев да се економске појаве сагледају и у њиховим конкретнијим појавним облицима и у разним варијантама њиховог статистичког изражавања наметнула је израду програма који би носио обележје упознавања слушалаца са економским појавама посматраним кроз призму статистике.

Према овом првом нацрту овај програм добио је следећи садржај:

Увод. — Теоријска статистика у конкретним истраживањима економских појава, систем статистичких истраживања у привреди, базични статистички концепти у истраживању економских категорија.

Статистички методи истраживања економских појава. — Обим и начини посматрања економских појава, статистичке концепције, математичке функције у испитивању понашања економских појава, статистички третман временских серија, статистичка презентација економских појава.

Статистичко изражавање неких значајнијих економских категорија. — Репрезентативне величине у економским појавама и њихова варијација, синтетички индекси динамике, агрегати производње, билансирање у привреди.

Статистичко-математичке формације у истраживању економских појава. Трендови привредних кретања, функције понуде и тражње на тржишту, прогнозе — очекивања у економском развоју, облици тенденција у варијацијама економских појава.

Статистичко закључивање. — Статистичке оцене параметара у основном скупу, стратификован узорак, тестови значајности.

Проблеми наставе статистике. — Реформа факултетске наставе ставила је на дневни ред прилагођавање наставе статистике циљевима и оквирима новог наставног система. У вези са тим питање организовања наставе статистике разматрано је са свих аспеката и донета је одлука о ставу, месту, обиму и облицима рада у поменутој настави, а што је истакнуто у раније датом осврту на концепцију и карактеристике наставног програма из овог предмета.

У оцени досад постигнутих резултата на првом ступњу наставе, вредно је истаћи напоре који су учињени да се ова сложена наставна дисциплина што више приближи студентима и да је практично користе као инструмент анализе. Ту оцену недвосмислено потврђује чињеница да је нови програм привукао знатно већу пажњу и интересовање студената што се повољно одразило и на последње испитне рокове. Све то у доброј мери указује да је организовање наставе и наставни програм пошао dobrим путевима до коначне потврде најисправнијег схватања о настави статистике на Правном факултету које ће се искристалисати после дужег искуства.

Несумњиво да ће се ова настава на свом путу усавршавања сусретати са многим проблемима које засада није могуће предвидети али је већ сада могуће указати на неке од њих који траже решења

Просечни ниво знања из статистике који постижу студенти првог ступња још увек није задовољавајући. Достигнути ниво треба постепено усавршавати, објективизовати и модернизовати с обзиром да и потребе за статистичким образовањем све више расту, што се нарочито односи на кадрове који се спремају за анализу и истраживања у структурно и развојно све сложенијем домену друштвене стварности. Ово је захтев који се мора респектовати. Међутим, за успешно испуњење овог захтева треба отклонити један, не тако мали и незначајан проблем.

Савременост у излагању статистичке проблематике почива на статистичко-математичким конструкцијама које су досада из разлога који су већ поменути, изостављене или свођене на најмање могућу меру, да би се избегли непотребни сукоби са „тежом” материјом.

Овај уступак је привремен и дошао је као последица недовољног и неуједначеног знања из математике у досадашњим генерацијама чије је редовно и темељније школовање било ометано ратним и поратним приликама. Међутим, ово толерисање не би могло да се односи и на нове генерације чије је шксовање нормално текло. Оваквом ставу могло би се приговорити да постоји велики број студената који се још увек уписују на Факултет а који потичу из старијих генерација чије је математичко образовање мањкаво и за које би тако оријентисана настава статистике била недовољно приступачна. Ове случајеве, међутим, ма како били бројни не би требало узети као аргумент да се предмет програмски не подигне на виши ниво.

Ова напомена нема за циљ да истакне математику у први план статистичког образовања правника већ се она односи на потребу слободније и

шире примене математике као језика у статистичком изражавању као и против њеног избегавања по сваку цену, што је досада био случај.

На успех наставе статистике у великој мери утиче темпо којим се она одржава. Тематика коју излаже предмет статистика мање је вербална и захтева више напора у савлађивању. Она се не изучава прочитавањем целине њеног садржаја већ систематским, поступним радом. Стицање њених знања подсећа, како је то давно пригодно речено, на процес настајања стена — таложењем, а истовремено повлачи за собом и блаже дозирање њеног градива било у предавањима, семинарима, практичним радовима или учењу.

Анализа успеха студената показује да би овај био знатно бољи, — или бар плаћен мањом ценом у залагању, — ако би се предмет излагао спорим темпом, у току два семестра, при чему није битно повећање броја часова предавања и семинара већ умереније дозирање ове сложене наставне дисциплине.

Што се тиче трећег ступња, искуство показује да настава статистичке методологије добија у овом ступњу изванредно поље примене а посебно да она много доприноси успешном раду овог ступња наставе на Факултету. Потребне које постављају научна истраживања су огромне. Једна анализа о искуствима у настави трећег ступња констатовала је да се „научно-истраживачка пракса треба што више да састоји у истраживању материјала и извора за обраду питања као: литература, статистика, судска пракса, теренска истраживања и сл.”

Међутим, чињеница је да у последње четири уписане генерације нема много слушаоца са довољним познавањем савремене статистичке методологије потребне у научном раду, и да тај недостатак за велику већину слушаоца чини недопустиву празнину у стручном образовању будућих магистара наука.

У разматрању услова у којима се данас налази настава статистике на трећем ступњу ваља указати на један пропуст који је несумњиво резултат још недовољно проучених искустава у настави овог ступња и то наставе за магистре наука. Наиме, планом ове наставе обухваћено је дванаест смерова и то: правно-теоријски, политички, управни, грађанскоправни, привредноправни, радноправни, кривични, привредно-управни, економски, међународни, историјско-правни и социолошки, при чему сваки смер обухвата ужа продубљена научна подручја дата у наставном плану који поред осталих садржи и предмет обавезан за све слушаоце — Методологија друштвених наука чији садржај чине општи и посебни део. Међутим, иако је Методологија друштвених наука обавезан предмет за све смерове у досадашњој пракси статистички метод био је заступљен само на економском смеру и донекле на политичком и социолошком смеру. Ван ових смерова он још није добио одговарајуће место и програм.

Међутим, када је реч о научним кадровима које Факултет спрема на овом највишем ступњу наставе, статистичко образовање се не може занема-

рити. По себи се разуме да се на Факултету не могу опремати високо квалификовани статистички стручњаци који би примењивали савремену статистичку методологију на компликованим математичко-статистичким методима или издвојеним областима као што су: социометрија, економетрија и др., али њиховим статистичким образовањем треба да буду обухваћене оне области статистике које информишу о тим методима и које их оспособљавају да се уклопе у један од система тих анализа.

За постизање овог циља има више решења. Једно од њих пружа пример наставе статистике на економском смеру трећег ступња. Овакав курс могао би у облику који најбоље одговара да се примени на осталим смеровима.

Поред овога, могуће је применити и нека друга решења. У иностранству је чест случај да се методолошка па и статистичка страна проблема излаже уједно са основном тематиком предмета. У нашим условима ово је ретка пракса, а поставља се и умесно питање да ли би она била целисходна.

Данашњи став према улози и месту статистике на трећем ступњу наставе, који је дозволио делимично решење овог питања или чак и елиминасионе статистичке проблематике из плана наставе за велики број смерова лишио је слушаоце могућности да се упознају са једном значајном методологијом, а формално обухватање статистичке проблематике на појединим смеровима је такође неприхватљиво јер слушаоцима не пружа статистику као скуп метода и инструмената за практична истраживања.

Полазећи од нужности отклањања овог недостатка и претпоставке да ће се статистички метод ускоро наћи у наставним плановима већег броја смерова, — проблем организовања наставе овог предмета, при садашњем стању кадрова, могао би се решити излагањем ове дисциплине у два вида:

— излагање проблема теоријске статистике у оквиру Методологије друштвених наука и то у једном целовитом систему метода и инструмената неопходних у истраживачком раду на проблемима права, социологије, политике, економије и сл. У овом програму требало би учинити посебан осврт на методе анкетирања у истраживању друштвених појава.

— излагања о статистичким методима примењеним на поједина подручја, односно категорије — у облику специјализације.

Осим суштинске разлике у овако замишљеној настави статистике на два нивоа, значајно је имати у виду и разлике у обавези слушалаца. Наиме, први ниво био би обавезан за све слушаоце трећег ступња наставе и одржавао би се сваке године по истом програму, као уосталом и настава из предмета Методологија друштвених наука, док би специјализација представљала опцију тј. обавезу само за оне који су је одабрали.

Овако оријентисано, излагање статистичког метода било би изванредно корисно за све смерове и за све слушаоце како оне који праксу својих истраживања желе да заснују на методолошким резултатима, тако и за оне који свој рад усмеравају на теоријску обраду друштвених наука.